

2017-09-01

บันทึกจดหมายเหตุ : พระ เมรุมาศและอาคารประกอบในงานพระราชพิธีถวายพระ
เพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร
รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

ชาริณี อรรถจินดา

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

อรรถจินดา, ชาริณี (2017) "บันทึกจดหมายเหตุ : พระ เมรุมาศและอาคารประกอบในงานพระราชพิธีถวายพระ
เพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร," *Jamjuree
Journal*: Vol. 19: Iss. 3, Article 5.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.19.3.3

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol19/iss3/5>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บันทึกจดหมายเหตุ: ชาติณี อรรถจินดา สถาปนิกชำนาญการ สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

พระเมรุมาศ และอาคารประกอบ

ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
มหิตลาธิเบศรธรรมาธิบติ จักรีนตบดินทร
สยามินทรธรรมาธิบติ บรมนาถบพิตร

ทำนยภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศภายในมณฑลพิธีท้องสนามหลวง ภาพโดยสำนักสถาปัตยกรรม

ศูนย์พัฒนกิจและนิสิตเก่าสัปปิษฐ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระเมรุมาศเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ใช้เพียงชั่วคราว เมื่อใช้งานแล้วก็ต้องรื้อถอนไป กระบวนการออกแบบและการก่อสร้างจึงอยู่ภายใต้แนวคิดและปรัชญาความชั่วคราว กล่าวคือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นรูปแบบศิลปกรรมที่ใช้ รวมถึงวัสดุ เทคนิคและโครงสร้างทางวิศวกรรมจึงใช้ลักษณะงานแบบชั่วคราวทั้งสิ้น หากจะแยกอธิบายกายภาพของอาคาร อาจแบ่งกล่าวถึงเรื่อง**ระบบโครงสร้าง** ซึ่งทำให้อาคารคงอยู่ได้อย่างมั่นคงแข็งแรง และ**ลักษณะองค์ประกอบสถาปัตยกรรม** ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่ตกแต่งให้เกิดความงดงามแล้ว องค์ประกอบเหล่านี้ยังมีความสำคัญในแง่การสื่อความหมายของตัวอาคาร คติความเชื่อ ทางพุทธปรัชญา ฐานานุศักดิ์ของอาคาร รวมถึงการแสดงสัญลักษณ์อันเกี่ยวเนื่องกับองค์พระมหากษัตริย์ผู้เสด็จสวรรคต

งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีอย่างพระเมรุมาศและพระเมรุนั้น มักถูกเข้าใจไปว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีจารีตอย่างเคร่งครัดและดูเหมือนจะปฏิเสธการออกแบบอย่างสร้างสรรค์หรือ ‘นอกครู’ แต่ความจริงแล้ว การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีนับแต่อดีตมานั้นเต็มไปด้วยความคิดอันวิจิตร แปลกใหม่ และดำเนินไปข้างหน้า หากศึกษาประวัติการสร้างพระเมรุมาศและพระเมรุในอดีต จะเห็นความสร้างสรรค์และความวิวัฒนาการ ทั้งรูปแบบอาคาร วัสดุ รวมถึงระบบการผลิตชิ้นงาน และยังมีแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

พระเมรุมาศในครั้งนี้ กรมศิลปากรได้ออกแบบโดยยึดหลัก ๓ ประการ กล่าวคือ

สัตว์หิมพานต์ประดับรอบพระเมรุมาศ

ศูนย์พัฒนกิจและนิสิตเก่าสภพปธำแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราวบันไดนาค

การบูรณปฏิสังขรณ์พระมหาพิชัยราชรถ

ราชรถปืนใหญ่

๑ ออกแบบและจัดสร้างพระเมรุมาศอย่างสมพระเกียรติ เพื่อถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

๒ ศึกษาและออกแบบตามหลักโบราณราชประเพณีการสร้างพระเมรุมาศ ของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๓ ศึกษาและออกแบบโดยใช้แนวคิดคติไตรภูมิตามคัมภีร์พุทธศาสนาและ ความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์ในสถานะสมมติเทพตามระบอบเทวนิยม

การออกแบบให้หมายถึงการออกแบบอาคารให้ใหญ่โต เลิศหรู ราคาส่ง แต่ เป็นการออกแบบตามกาลเทศะตามกรอบกระบวนการสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และฐานานุศักดิ์ของศิลปกรรม อนึ่ง ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงว่าพระเมรุมาศเป็น สิ่งก่อสร้างแบบชั่วคราว ดังนั้นการจะนำระเบียบแบบแผนอันประณีตตามศิลป สถาปัตยกรรมไทยถาวรมาใช้คงไม่เหมาะสมนัก หากแต่จะคงศักดิ์ของศิลปะให้ ถูกวาระ และใช้ขั้นเชิงในการออกแบบให้อยู่ในรูปลักษณะแห่งปรัชญาความชั่วคราว

พระเมรุมาศในครั้งนี้ออกแบบตามหลักโบราณราชประเพณีการสร้างพระ เมรุมาศของพระมหากษัตริย์ในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยยึดแนวคิดคติไตรภูมิตาม คัมภีร์พุทธศาสนา รวมทั้งความเชื่อเรื่องกษัตริย์ในสถานะสมมติเทพตามระบอบ เทวนิยม ประกอบด้วยอาคารทรงบุษบกจำนวน ๙ องค์ ตั้งอยู่บนฐานชาลารูป สี่เหลี่ยมจัตุรัส ๓ ชั้น มีบันไดทางขึ้นทั้ง ๔ ทิศ ทิศตะวันตกหันหน้าเข้าพระที่นั่ง ทรงธรรม ทิศตะวันออกและทิศใต้ติดตั่งลิฟต์ ทิศเหนือติดตั่งสะพานเกรินสำหรับ เชิญพระบรมโกศจากราชรถปืนใหญ่ขึ้นบนพระเมรุมาศ

บุษบกองค์ประธานตั้งอยู่ที่จุดกึ่งกลางฐานชาลาชั้นบนสุด เป็นอาคารทรง บุษบกยอดมณฑป ชั้นเชิงกลอน ๗ ชั้น ที่ยอดบนสุดประดิษฐานพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตรขาว ๙ ชั้น) ภายในมีพระจิตกาธานเป็นที่ประดิษฐานพระบรมโกศ

ผนังโดยรอบเปิดโล่ง ติดตั่งพระวิสูตร และฉากบังเพลิงเขียนภาพนารายณ์ อวตารและภาพโครงการอันเนื่องมา จากพระราชดำริ ฐานบุษบกประธาน ประดับประติมากรรมเทพชุมนุมโดย รอบ รองรับด้วยฐานสิงห์ซึ่งประดับ ประติมากรรมครุฑยุคนาคโดยรอบอีก ชั้นหนึ่ง มุมทั้งสี่ของฐานชั้นที่ ๓ นี้ เป็น ที่ตั้งของช่างทรงบุษบกยอดมณฑปชั้น เชิงกลอน ๕ ชั้น ใช้เป็นที่สำหรับพระ พิธีกรรม ๔ สำหรับ นั่งสวดพระอภิธรรม สลับกันไปตลอดจนกระทั่งถวายพระ เพลิงพระบรมศพเสร็จ ถัดลงมาบนฐาน ชาลาชั้นที่ ๒ มีบุษบกน้อยรูปแบบ เดียวกันตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่ ฐานชาลาชั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นชั้นล่างสุดล้อมด้วยรั้วราชวัติ ประดับด้วยฉัตรและเทวดานั่งถือบังแทรก ที่มุมทั้งสี่ของฐานมีประติมากรรมท้าว จตุโลกบาล ประทับยืนหันหน้าเข้าสู่ บุษบกประธาน รอบฐานพระเมรุมาศมี สระน้ำและเขามอจำลอง ประดับด้วย ประติมากรรมสัตว์หิมพานต์ตระกูลต่างๆ

โครงสร้างพระเมรุมาศ ภาพโดย พงศ์พัฒน์ ศรีวรลักษณ์

โครงสร้างพระเมรุมาศ

งานพระเมรุมาศแต่เดิมใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการประกอบโครงสร้าง ตั้งแต่ส่วนฐาน ตัวเรือนและเครื่องบน ต่อมามีการปรับใช้วัสดุสมัยใหม่มากขึ้น ในเอกสารจดหมายเหตุงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ พุทธศักราช ๒๕๒๘

บันทึกไว้ว่าโครงสร้างพระเมรุมาศใช้เหล็กเป็นเสาหลักประกอบกับโครงสร้างไม้ในส่วนอื่นๆ เช่นเดียวกับพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในพุทธศักราช ๒๕๓๘ ผู้ออกแบบคือ พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น ใช้เหล็กเป็นโครงสร้างรับน้ำหนักหลักและมีโครงไม้ประกอบเพื่อใช้ยึดต้องค้ประกอบตกแต่งทางสถาปัตยกรรม จนมาถึงพระ

เมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๑ และพระเมรุสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ในพุทธศักราช ๒๕๕๕ พระเมรุทั้งสององค์ใช้ระบบโครงสร้างเหล็กรับน้ำหนักทั้งหมด ส่วนฐานรากของพระเมรุนั้นมิได้ใช้การตอกเข็มแต่ใช้ระบบฐานราก

โครงสร้างส่วนเรือนยอดบุษบกพระเมรุมาศ ภาพโดย วุฒพิชัย อัครเลิศวิสุทธิ

การถ่ายแรงจากโครงเหล็กบุษบกลงสู่ฐานราก ภาพโดย วุฒพิชัย อัครเลิศวิสุทธิ

ทัศนียภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศ ภาพโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

แผ่นหรือซึ่งพัฒนาจากการใช้ไม้มาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และพระเมรุมาศในครั้งนี้ใช้แผ่นฐานรากคอนกรีตสำเร็จรูปและคอนกรีตหล่อในที่

โครงสร้างเสาหลักทั้ง ๔ ของบุษบกประธานของพระเมรุมาศใช้โครงสร้างเหล็กประกอบ ซึ่งถ่ายน้ำหนักของอาคารลงสู่โครง Super Truss หรือทรีสคูลขนาดใหญ่ ซึ่งทำหน้าที่กระจายน้ำหนักจากเสาฐานราก หากพิจารณารูปแบบของพระเมรุมาศและพระเมรุครั้งที่ผ่านมา ทั้งพระเมรุมาศของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือพระเมรุสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ล้วนมีผังอาคารแบบจัตุรมุข คือมีมุขยื่นออกมาทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งมีความมั่นคงมากกว่ารูปแบบพระเมรุมาศในครั้งนี้ที่เป็นทรงบุษบก คือไม่มีมุขยื่นออกมาเพื่อช่วยค้ำยัน ดังนั้นการออกแบบจึงต้องกระจายแรงออกโดยใช้ Super Truss กระจายน้ำหนักแผ่ออกไปโดยรอบลงสู่ฐานราก

รูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ

พระเมรุมาศทรงบุษบกยอดมณฑป คืออาคารที่มีระเบียบวิธีและลักษณะแบบอย่างบุษบก ใช้เฉพาะประดิษฐานสิ่งสักการะ เช่น บุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปมหายานรัตนปริมากร ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เรือนยอดเป็นไปตามระเบียบวิธีเฉพาะของเครื่องยอดทรงมณฑป โดยบุษบกพระเมรุมาศ มีองค์ประกอบหลักสามส่วน ได้แก่ ส่วนหลังคา ส่วนตัวเรือน และส่วนฐาน

ส่วนหลังคาหรือเครื่องบน เป็นองค์ประกอบที่อยู่เหนือส่วนตัวเรือนขึ้นไป ซึ่งประกอบกันเป็นโครงหลังคา ทำหน้าที่ปกคลุมพื้นที่ของอาคาร การออกแบบเครื่องบนนี้ ยึดระเบียบแบบแผนตามลักษณะชนิดของเครื่องยอด ซึ่งช่างจะเลือกใช้ระเบียบวิธีใด ขึ้นอยู่กับฐานาคคีของอาคาร ความเหมาะสม รวมถึงการแต่งเติมสร้างสรรค์ แต่ยังคงอยู่ในระเบียบวิธีตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมประเพณี โดยการออกแบบพระเมรุมาศในครั้งนี้ เครื่องบนมีลักษณะเป็นเครื่องยอดทรงมณฑป หมายถึงเครื่องบนที่มีระเบียบอย่างหลังคาของมณฑป มีลักษณะเป็นเชิงกลอนซ้อนเป็นชั้นๆ ทั้งหมด ๗ ชั้น

ส่วนตัวเรือน ในทางโครงสร้างคือส่วนห่อหุ้มพื้นที่ใช้งานหลักของอาคาร ทำหน้าที่ยึดและรับน้ำหนักจากส่วนหลังคาพร้อมกับส่วนตัวเรือนเองถ่ายลงสู่โครงสร้างส่วนฐาน องค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ เสา ผนัง ประตู หน้าต่าง บันได พื้นที่ใช้สอย เป็นต้น ตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมไทย เสาส่วนตัวเรือนมักสอดเข้าสู่ศูนย์กลางอาคาร เพื่อความมั่นคงทางโครงสร้างและความงามทางสถาปัตยกรรม ส่วนเรือนของพระเมรุมาศในครั้งนี้เป็นแบบโถง คือไม่มีผนัง มีเพียงเสาย่อมุมไม้สิบสองทั้งสี่ด้าน ด้านบนทำเป็นคันทวย ด้านล่างยกเป็นฐานบุษบกทรงองค์ประธาน ในระดับพื้นอาคารทั้งสี่ด้านมีฉากบังเพลิง และพระวิสูตร ด้านในประดิษฐานพระจิตกาธาน

ส่วนฐาน ประกอบด้วยพื้น ฐาน และฐานราก โครงสร้างส่วนฐานทำหน้าที่รับน้ำหนักพื้นและน้ำหนักทั้งหมดของอาคาร ถ่ายลงสู่ฐานรากและลงสู่พื้นดินอัดฐานในสถาปัตยกรรมไทยมีหลายรูปแบบ เช่น ฐานบัว ฐานสิงห์ ฐานเชิงบาตร

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

การวิจัยเชิงพื้นที่และ

ผังบริเวณพระเมรุมาศและอาคารประกอบ แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

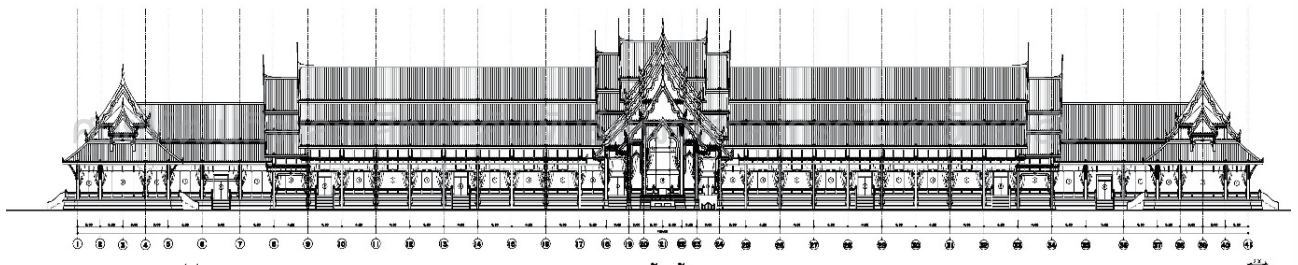
มหาวิทยาลัย

ศูนย์พัฒนกิจและนิ

อาคารประกอบพระราชพิธีที่อยู่โดยรอบ มีอาคารสำคัญดังนี้

พระที่นั่งทรงธรรม

อาคารสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จฯ ประทับ และประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ออกพระเมรุ และมีพื้นที่สำหรับพระราชอาคันตุกะ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน สมาชิกวุฒิสภา ตลอดจนคณะทูตานุทูต เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีขนาดโดยประมาณ กว้าง ๔๔.๕๐ เมตร ยาว ๑๕๕.๐๐ เมตร สูง ๒๒.๐๐ เมตร

รูปด้านหน้าพระที่นั่งทรงธรรม
แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

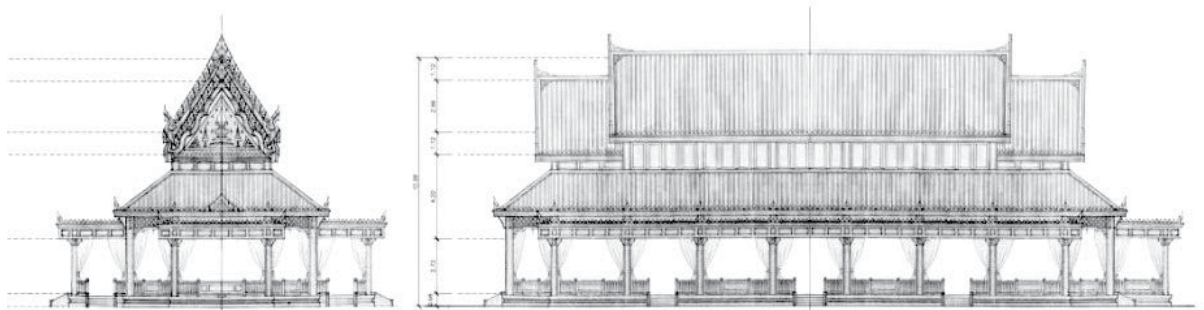
รูปด้านหน้า
มาตราส่วน 1:100

ศาลาลูกขุน

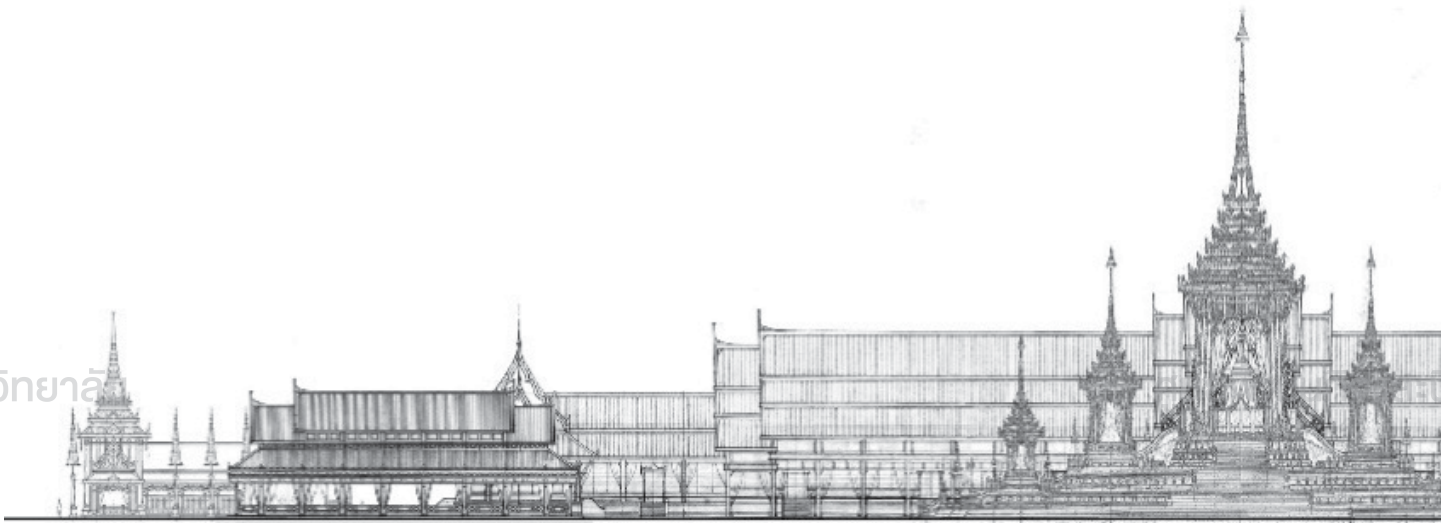
อาคารโถงไม่มีผนัง ใช้เป็นที่สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ รวมทั้งใช้เป็นอาคารบริการในงานพระราชพิธี ในครั้งนี้มีศาลาลูกขุน ๓ แบบ ศาลาลูกขุน ๑ มีจำนวน ๔ หลัง ตั้งอยู่ทิศเหนือและทิศใต้ของพระเมรุมาศ ผังละ ๒ หลัง ศาลาลูกขุน ๒ จำนวน ๒ หลัง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของพระที่นั่งทรงธรรม และศาลาลูกขุน ๓ จำนวน ๕ หลัง ตั้งอยู่บนอรั้วราชวัติทางทิศใต้ของมณฑลพิธี จัดให้เป็นห้องสุขา ห้องถ่ายทอดสด และที่พักของทหารมหาดเล็ก

มหาวิทยาลัย

ศูนย์พัฒนกิจและนิ

รูปด้านศาลาลูกขุนแบบที่ ๑ แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

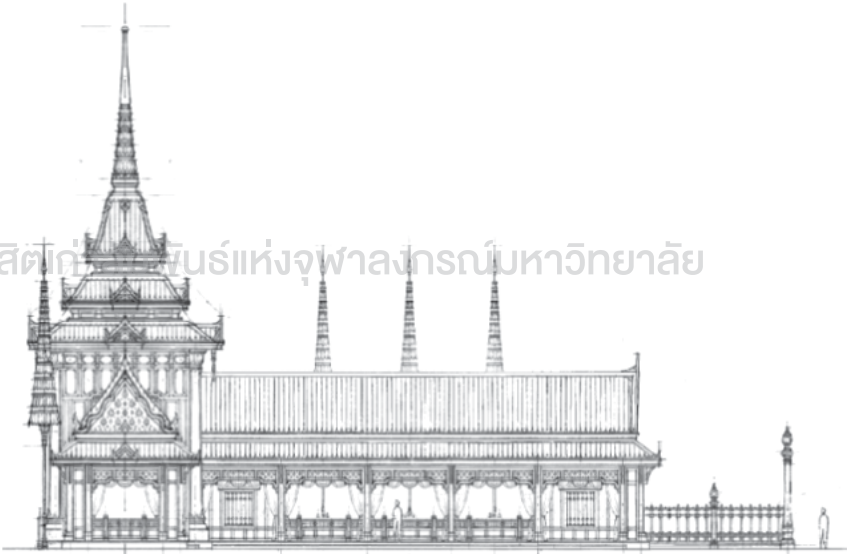
รูปด้านรวมพระเมรุมาศและอาคารประกอบในมณฑลพิธี แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ทับเกษตร

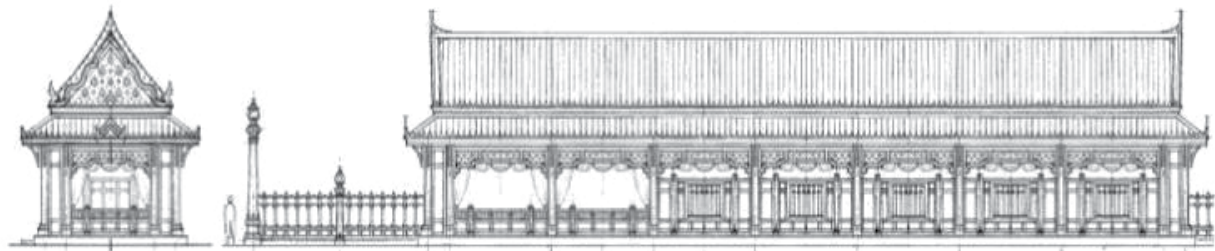
อาคารที่สร้างอยู่ที่มุมทั้งสี่ของพื้นที่เพื่อกำหนดขอบเขตของมณฑลพิธี ใช้เป็นที่พักเจ้าพนักงาน ทับเกษตรในครั้งนี้ออกแบบเป็นอาคารเครื่องยอดชั้นบันแถลง ๓ ชั้น อิงรูปแบบการประดับตกแต่งจากพระเมรุมาศ ออกปีกทั้งสองข้างเป็นอาคารหลังคาจั่วรูปแบบเดียวกับทิม เชื่อมต่อกับรั้วราชวัติ

ทิม

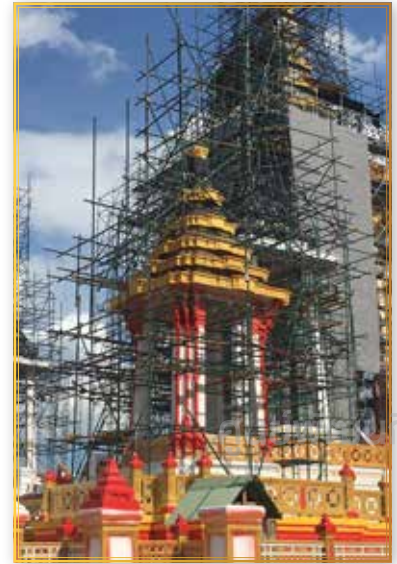
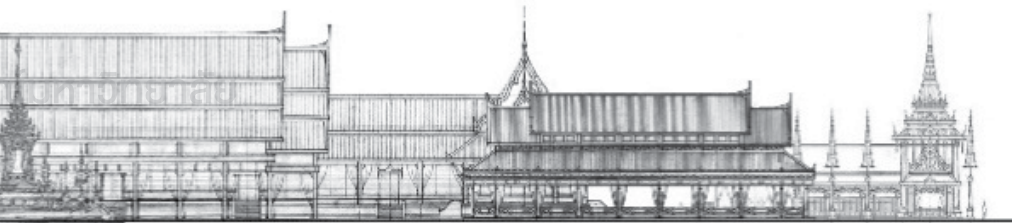
อาคารที่พักของพระสงฆ์ แพทย์หลวง เจ้าพนักงาน และเป็นที่ประโคมปี่พาทย์ประกอบพิธี สร้างติดแนวรั้วราชวัติทั้ง ๔ ด้าน มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมสร้างด้านหน้าโล่ง ด้านข้างและด้านหลังออกแบบให้มีผนังสูงหรือพนัตามความเหมาะสมในการใช้งานที่แตกต่างกัน

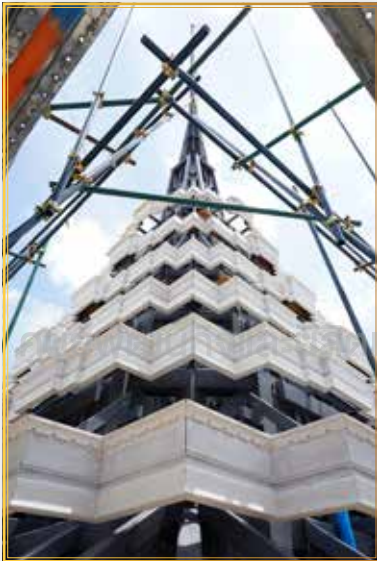
รูปด้านทับเกษตร แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

รูปด้านข้าง และรูปด้านหน้า ทิมและรั้วราชวัติ แบบโดยสำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

บุษบกหอเปลื้อง

ติดตั้งชั้นเชิงกลอนบุษบกพระเมรุมาศ

พระที่นั่งราชนเรนทรขณ

สิงห์

พระโกศเงินพระหว่างการประกอบพลวตลาย

จิตรกรรมฝาผนังโครงการพระราชดำริ
ภายในพระที่นั่งทรงธรรม

ท่อนพื้นไม้จันทร์

ปัจจุบันการดำเนินการออกแบบและก่อสร้างยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยโครงสร้างหลักประกอบแล้วเสร็จทั้งหมด ขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนการติดตั้งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและลวดลายตกแต่ง ซึ่งเป็นการจัดสร้างชิ้นงานที่โรงงาน เพื่อนำขึ้นติดตั้งกับโครงสร้างที่เตรียมไว้ นอกจากนี้ งานศิลปกรรมประดับพระเมรุมาศ ได้แก่ ประติมากรรม จิตรกรรมฉากบังเพลิง พระวิสูตร และองค์ประกอบอื่นๆ นั้น ก็อยู่ระหว่างการดำเนินการผลิต ซึ่งต้องใช้ช่างฝีมือจำนวนมาก ร่วมแรงร่วมใจจัดสร้างขึ้นเพื่อให้งานพระเมรุมาศในครั้งนี้งามสมบุรณ์และสมพระเกียรติ

